

اوضاع اقتصادی جمهوری اسلامی ایران

گزارش هیات اجرایی صندوق بین‌المللی پول

(۲۷ مارس ۲۰۰۶)

مأخذ: <http://www.imf.org>

مترجم: محمدرضا شعبانزاد، امور همکاری‌های بین‌المللی بانک کشاورزی (shabanzad@agri-bank.com)

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران در طول برنامه پنجساله سوم توسعه (۲۰۰۴-۲۰۰۰) شاهد رشد متوسط ۱۰ درصدی در تولید ناخالص داخلی واقعی (به قیمت ثابت) بوده است. در همین دوره، نرخ بیکاری روند نزولی داشته و شاخص‌های اقتصاد کلان، به واسطه شرایط مطلوب بازار نفت، رشد قابل‌ملاحظه‌ای داشته‌اند.

در حالی که توسعه اقتصاد باز، رفع موانع عمده بر سر راه تجارت و سرمایه‌گذاری و انجام اصلاحات موردنظر در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲، از جمله عوامل اصلی بهبود وضعیت ایران در چند سال اخیر محسوب می‌شوند، اما چالش‌های بسیاری نیز پیش روی اقتصاد ایران قرار داشته و خواهد داشت. اقتصاد ایران همچنان وابستگی زیادی به صادرات نفت دارد و

عوامل پویای جمعیتی، در سال‌های آتی فشار بسیاری را بر بازار کار وارد خواهند نمود. به‌علاوه، سیاست‌های در حال پیشرفت پولی و مالی نیز از جمله عوامل افزایش نسبی نرخ تورم تا ۱۵ درصد خواهند بود و نظارت اجرایی بیش‌ازحد، یارانه‌های کلان و مقررات بازار کار، سبب ایجاد هزینه‌های افزایش‌کارایی خواهند شد.

گذر از رکود موقت در سال گذشته (۲۰۰۵)، شرایط مطلوب خارجی و سیاست‌های توسعه‌ای، از سرگیری رشد اقتصادی در سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۵ را به همراه داشته است. فعالیت‌های انجام‌گرفته، به ویژه در بخش غیرنفتی نیز بسیار زیاد بوده است و انتظار می‌رود که رشد درآمد ناخالص داخلی واقعی در سال ۲۰۰۶/۲۰۰۵ تا شش درصد افزایش یابد. با وجود این، بیکاری همچنان حدود ۱۱ درصد است. با عنایت به تأثیرات مطلوب آب و هوایی بر قیمت مواد غذایی، قیمت برخی کالاها و خدمات و افزایش نرخ ارزهای خارجی، می‌توان انتظار داشت که تورم نیز در سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۵ تا ۱۳ درصد کاهش یابد.

به پشتوانه درآمد نفتی بالا، مخارج دولت، به ویژه هزینه یارانه‌ها، در حال افزایش است و پیش‌بینی می‌شود که فقدان صادرات غیرنفتی همچنان باقی

بماند. با ادامه توسعه‌های خارجی مطلوب و توسعه سیاست‌های مالی در سال ۲۰۰۶-۲۰۰۵، بانک مرکزی اجازه داده است که نرخ ارز بر اساس قیمت جاری روز تعیین شود. در نتیجه، رشد صادرات کماکان با شتاب زیاد ادامه داشته و احتمالاً به واسطه افزایش ذخایر بین‌المللی تا ۴۷ میلیارد دلار در پایان سال، مازاد حساب جاری تا ۶/۵ درصد تولید ناخالص داخلی افزایش خواهد یافت که معادل واردات کالا و خدمات غیر حق‌العمل‌کاری در سال بعد می‌باشد. از دیگر دستاوردهای شکوفایی اقتصاد ایران، می‌توان به کاهش بدهی‌های خارجی اشاره کرد.

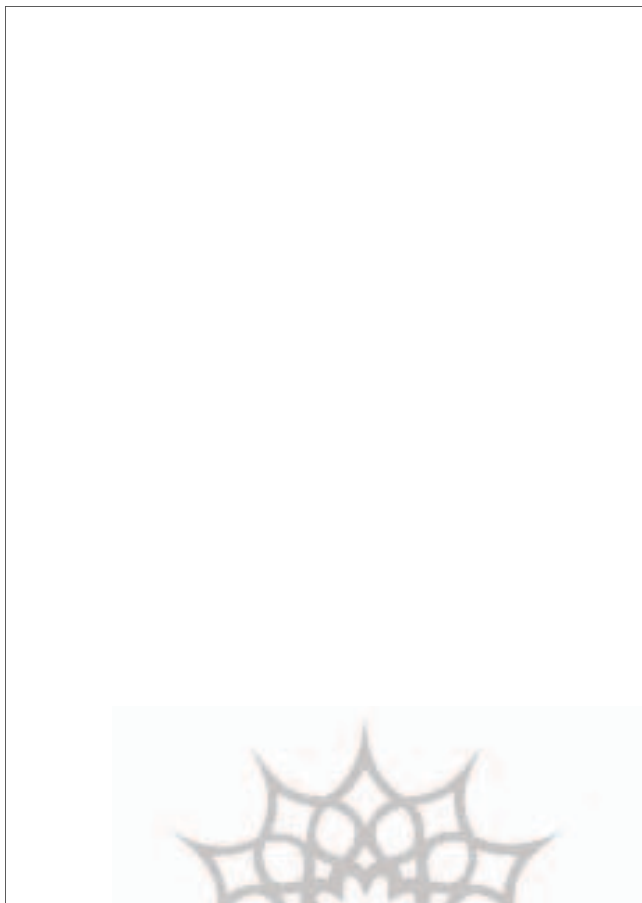
رشد اصلاحات بنیادی در ایران چندان متعادل نبوده و هنوز در مورد اصلاحات ضروری در بخش یارانه انرژی هیچ تصمیمی اتخاذ نشده است.

اصلاح اصل ۴۴ قانون اساسی، یک گام مهم قانونی در شکوفایی اقتصاد محسوب می‌شود و ضروری است که دامنه و چگونگی اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی در ایران هرچه سریع‌تر تعیین و مشخص شوند.

با افزایش درآمدهای نفتی و ایجاد تمایل در اجرای سیاست‌های توسعه‌ای مالی، بانک مرکزی ایران خرید غیراسترلیزه ارزهای خارجی مختلف (خرید ارزهای خارجی در داخل کشور) را افزایش داده

تنگدست و با درآمد ثابت آسیب می‌رساند، روند آرام اجرای اصلاحات بنیادی و آسیب‌پذیری اقتصاد مبتنی بر قیمت نفت، باعث بروز نگرانی‌هایی می‌شود. کارشناسان عقیده دارند که حفظ روند بالای رشد در بخش غیرنفتی به منظور افزایش فرصت‌های شغلی و بهبود وضعیت زندگی مردم، از چالش‌های اصلی میان‌مدت بشمار می‌روند. برای حل موثر و همیشگی این مشکلات و مطابق با اهداف برنامه چهارم توسعه، کاهش قابل‌توجه تورم از طریق ایجاد محدودیت در سیاست‌های مالی، تسریع اصلاحات ساختاری با هدف توسعه بخش خصوصی، کاهش وابستگی به نفت و افزایش کارایی اقتصادی بسیار ضروری است.

به نظر کارشناسان صندوق بین‌المللی پول، محرک‌های مالی موافق افزایش نوسانات اقتصادی در سال‌های اخیر تاثیر بسیاری در دورقمی نگاهداشتن نرخ تورم داشته‌اند و به همین علت، کاهش روند توسعه مالی و پس‌انداز مناسب در حساب ذخیره ارزی الزامی است. در این زمینه، کارشناسان در مورد چگونگی استفاده از منابع حساب ذخیره ارزی و در نتیجه، افزایش مخارج دولت همانند آنچه در بودجه پیشنهادی ۲۰۰۶-۲۰۰۷ آمده است، هشدار داده‌اند. به همین منظور، انسجام مالی، کاهش هزینه‌های دولت در رابطه با تولید ناخالص داخلی، افزایش درآمد از طریق افزایش پایه مالیات، اخذ مالیات ارزش‌افزوده که سال‌هاست در مراحل مقدماتی تهیه و تدوین قرار دارد، از جمله توصیه‌های کارشناسان بوده است. به علاوه، نیاز به سیاست‌های مالی میان‌مدت برای کاهش تاثیرات عوامل افزایش‌دهنده نوسانات اقتصادی و

② انتظار می‌رود که رشد فعالیت‌های اقتصادی به پشتوانه قیمت بالای نفت همچنان ادامه داشته باشد، اما احتمال افزایش مجدد تورم نیز همچنان وجود دارد.

حساب‌ها، دیون خارجی ایران کاهش خواهد یافت، اما در میان‌مدت بایستی چشم‌انداز پرچالشی را پیش‌بینی کرد. نوسان قیمت نفت، محدودیت‌های ظرفیتی در این بخش، تنش‌های بین‌المللی بر سر انرژی هسته‌ای و احتمال طولانی‌شدن انتظار بخش خصوصی، می‌توانند از جمله عوامل تاثیرگذار بر آینده اقتصاد ایران باشند.

ارزیابی هیات اجرایی صندوق بین‌المللی پول

براساس مشاهدات و یافته‌های هیات، تولید ناخالص داخلی واقعی در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۶ بسیار بالا بوده است و اجرای اصلاحات ساختاری در آغاز برنامه پنج‌ساله سوم توسعه، شرایط مطلوب بازار نفت و سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای، نقش بسزایی در تقویت وضعیت ارزی خارجی داشته‌اند. با این حال، هنوز هم مواردی چون نرخ بالای تورم که به اقل‌

است تا بدین طریق، از افزایش نرخ ارز جلوگیری نماید. تاثیر پولی این خریدها با کاهش امکان دسترسی بانک‌ها به تسهیلات اعتباری که از سوی بانک مرکزی فراهم می‌شود، تا حدی متعادل‌کننده بوده است. با وجود این، انتشار اوراق مشارکت (اوراق قرضه بانک مرکزی مطابق با اصول مالی اسلامی) در جذب نقدینگی کافی نبوده است. به طور کلی، می‌توان گفت که اقدامات فوق سبب کاهش رشد پول نشده است. رشد سریع سال‌های گذشته، کاهش حدود ۲۰ درصدی ارزش بازار سهام در سال ۲۰۰۶-۲۰۰۵ را به همراه داشته است. از دلایل این امر می‌توان به وضعیت نامشخص و عدم اطمینان در جریان برگزاری انتخابات ریاست جمهوری و انجام مذاکرات بر سر دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای اشاره کرد.

رشد اصلاحات بنیادی نیز در ایران چندان متعادل نبوده است. با وجود ادامه اصلاحات در سیستم مالی ایران، روند روبه‌رشد اقتصاد و افزایش هزینه‌های فراگیر سیستم‌های فعلی، هنوز هیچ تصمیمی در مورد اصلاحات ضروری در بخش یارانه انرژی اتخاذ نشده است.

از دیگر عوامل موثر در اقتصاد ایران، می‌توان به اصلاح اصل ۴۴ قانون اساسی اشاره کرد. این اصل که به ضرورت فعالیت بخش عمومی، تعاونی و خصوصی می‌پردازد، راه را برای خصوصی‌سازی نگاه‌های مالی و غیرمالی همواره خواهد کرد. چنین تغییری، یک گام مهم قانونی در شکوفایی اقتصاد محسوب می‌شود و ضروری است که دامنه و چگونگی اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی در ایران، هرچه سریعتر تعیین و مشخص شوند.

به عقیده کارشناسان، چشم‌انداز کوتاه‌مدت اقتصاد ایران نسبتاً روشن و امیدوارکننده است و انتظار می‌رود که رشد فعالیت‌های اقتصادی به پشتوانه قیمت بالای نفت همچنان ادامه داشته باشد، اما احتمال افزایش مجدد تورم نیز همچنان وجود دارد، مگر این که سیاست‌های محرک جدیدی تدوین شوند و به اجرا درآیند. با عنایت به میزان قابل‌ملاحظه مازاد

کاهش قابل توجه تورم از طریق ایجاد محدودیت در سیاست‌های مالی، تسریع اصلاحات ساختاری با هدف توسعه بخش خصوصی، کاهش وابستگی به نفت و افزایش کارایی اقتصادی، بسیار ضروری است.

کارشناسان قرار گرفته است. با وجود این، همچنان در رابطه با افزایش مداوم وام‌های غیرعملیاتی و رشد سریع اعتباری که باعث تشدید ضعف‌های بالقوه در سیستم مالی می‌شود، نگرانی‌هایی وجود دارد. در این زمینه پیشنهاد شده است که نظارت بر بانک‌ها، شرکت‌های بیمه و بازار اوراق قرضه افزایش یابد و به تعداد بیشتری از بانک‌های خصوصی و شرکت‌های بیمه اجازه فعالیت داده شود و امکان مشارکت بیشتر بخش خصوصی از طریق خصوصی‌سازی موردنظر در اصلاحیه اصل ۴۴ قانون اساسی فراهم گردد.

اهمیت کمک به توسعه بخش خصوصی برای ایجاد رشد پایدار و اشتغال‌زایی نیز از جمله توصیه‌های موردتاکید می‌باشد. به همین خاطر، رفع موانع مقرراتی و اجرایی پیش‌روی بخش خصوصی و رفع موانع رقابت، تسریع در اجرای مقررات بازار کار، افزایش کارایی و تسریع در اجرای طرح خصوصی‌سازی، اقدام به موقع در زمینه حذف محدودیت‌های مبادلاتی در پرداخت‌های پولی و انتقالات مرتبط با معاملات نیز از جمله اقدامات ضروری تشخیص داده شده است.

از دیگر نکات قابل‌ذکر می‌توان به پیشرفت رضایت‌بخش در زمینه بهبود کیفیت اطلاعات و افزایش شفافیت، به‌خصوص در زمینه تعیین یارانه‌ها در بودجه بانک مرکزی اشاره کرد. با وجود این، تاکید کارشناسان بر این بوده است که برخورداری از تضمین و نظارت کافی و به‌موقع بر عملیات بخش دولتی، نیازمند تلاش بیشتری است. بر این اساس، توصیه شده است که ترازنامه بخش دولتی با مساعدت فنی بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول تهیه شود و الزامات مربوط به مطابقت با استاندارد انتشار اطلاعات خاص مورد عنایت قرار گیرد.

اما کارشناسان نسبت به تصویب انتشار اوراق مشارکت توسط مجلس که سبب ایجاد محدودیت انعطاف‌پذیری عملیات بانک مرکزی در مدیریت نقدینگی داخلی می‌شود، ابراز نگرانی کرده‌اند. به عقیده آنان، نظارت‌های اجرایی بر نرخ بازده موردنظر از وام‌های بانکی و اوراق مشارکت بانک مرکزی و ادامه اعطای اعتبار مستقیم، مانع بروز واسطه‌گری مالی خواهد شد. در این رابطه کارشناسان هیات بر این عقیده‌اند که رفع نظارت‌های اجرایی و ایجاد امکان تعیین نرخ بازده در بازار، سبب تقویت واسطه‌گری مالی خواهد شد. به طور کلی، از دیدگاه کارشناسان، موفقیت اقدامات کاهنده نرخ تورم در گرو اعطای اختیارات بیشتر به بانک مرکزی و ارایه سیاست‌های پولی موثر و قابل‌اجرا خواهد بود. به تصور آنان، بررسی قانون بانک مرکزی سبب ایجاد فرصت مناسبی برای حل قاطعانه این مشکلات خواهد بود. از سوی دیگر، پیشنهاد شده است که قانون مبارزه با پولشویی و تروریسم مالی هم در اسرع وقت تدوین شود و به اجراء آید.

براساس بررسی کارشناسان، با ایجاد شرایط مطلوب خارجی، امکان افزایش نرخ ارز تا حدودی فراهم شده است، اما با توجه به ادامه شرایط مالی موافق افزایش توسعه اقتصادی، همچنان نیاز به نوسان بیشتر نرخ ارز برای خنثانمودن فشارهای تورمی احساس می‌شود. کارشناسان بر این امر تاکید داشته‌اند که سیاست‌های رقابتی نرخ ارز بایستی از طریق اجرای اصلاحات ساختاری و ایجاد پیشرفت‌های محسوس در شرایط تجاری حاصل شود.

پیشرفت‌هایی حاصله در ایجاد چارچوب نظارتی بر مبنای ریسک و اجرای سایر اصلاحات با هدف بهبود عملکردهای مالی نیز بسیار مورد توجه

افزایش هماهنگی در سیاست‌ها نیز مورد تاکید قرار گرفته است.

به باور کارشناسان، حجم روبه‌رشد میزان یارانه‌ها و اختصاص یارانه‌ها به گروه‌های خاص، خصوصاً در بخش انرژی، می‌تواند آسیب‌های اقتصادی و محیط زیستی به همراه داشته باشد. در این زمینه، پیشنهاد حذف تدریجی یارانه‌ها بسیار مورد تاکید کارشناسان هیات قرار دارد. چنین اقدامی سبب افزایش کارایی اقتصادی و هدایت منابع به سمت مصارف مولد خواهد شد. از این رو، توصیه شده است که طرح مرحله‌ای مناسبی برای به‌کاراندازی سیستم موردنظر تدوین شود و به اجرا درآید. در این طرح کاهش اهداف موردنظر در زمان‌های مشخص، افزایش کارایی و امنیت اجتماعی برای محافظت از گروه‌های آسیب‌پذیر موردنظر است.

■ ■ ■
پیشنهاد شده است که نظارت بر بانک‌ها، شرکت‌های بیمه و بازار اوراق قرضه افزایش یابد و به تعداد بیشتری از بانک‌های خصوصی و شرکت‌های بیمه اجازه فعالیت داده شود.
 ■ ■ ■

بر اساس گزارش هیات، به‌کارگیری موثر ابزارهای سیاسی مطابق با برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه به منظور یک‌رقمی‌سازی نرخ تورم ضروری است. کاهش دسترسی به حق برداشت بیش از اعتبار مجاز از طرف بانک مرکزی، افزایش انتشار اوراق مشارکت بانک مرکزی و تشویق استفاده بیشتر از حساب سپرده باز، از جمله توصیه‌های کارشناسان می‌باشد. با وجود این که اقدامات اخیر و اقدامات فزاینده استقلال عملیاتی بانک مرکزی مورد استقبال قرار گرفته است،

برای استفاده از خدمات سیستم اشتراک، با تلفن شماره ۸۸۹۵۱۳۲۹ و یا با نشانی زیر با ما تماس بگیرید.

تهران - خیابان حجاب - کوچه سوم - شماره ۱۳